

BASINDA 'TAN OLAYI' - 4 ARALIK 1945

Ayla ACAR*

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan konjonktür, Türkiye'nin iç ve dış politikasını etkilemiştir. Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninde kendine yer edinmek isteyen Türkiye için 1945 yılı, çok partili hayata geçişin sinyallerinin verildiği yıldır. Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, tarafsız/yansız dış politikanın terk edilerek kapitalist sisteme eklenmesinin bir gereğesi olarak gösterilirken, iç politikada da antikomünizmin artmasının ve sol muhalefetin bastırılmasının gereğesi olmuştur. Dönemin basını içinde Tan gazetesinin savaş yılları boyunca Nazizm'e karşı çıkararak anti-faşist bir yayın politikası izlediği görülmektedir. Türkiye'de demokratikleşme sürecine ivedilikle geçilmesini isteyen Tan ve Serteller; bu talepleriyle ırkçıların, gericilerin ve onların basındaki temsilcilerinin hedefi haline gelmişlerdir. 4 Aralık 1945 günü, dönemin siyasi iktidarınca kısırlanan üniversite gençliği eliyle gerçekleştirilen saldırıda, gazetesinin matbaası bir daha kullanılmayacak şekilde tahrip edilmiştir. Bu makalenin amacı, Tan gazetesinin yayın hayatına son veren bu saldırının, dönemin basınında nasıl ele alındığını göstermektir. Tan'la birlikte dönemin ulusal yayın yapan gazeteleri, Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Vatan, Tanin, Tasvir, Yeni Sabah, Son Posta, Son Telgraf ve Vakit'tir. Makalede bu 11 gazetenin 1945 yılı sayılarında tekil tarama yöntemiyle nitel içerik analizi yapılmıştır. Tan'ın yayın hayatına son veren saldırı, basında 'gençliğin haklı bir eylemi' olarak yer almıştır. Gazeteler bunu, basın özgürlüğüne ve demokrasiye yönelik bir saldırı, muhalif bir sesin, çok sesliliğin susturulması olarak görmediği gibi; gençliğin 'vakarlı ve heyecanlı eylemi'nden 'gurur ve memnuniyet' duymuştur.

Anahtar Kelimeler: Tan Olayı, Serteller, 4 Aralık 1945

'TAN ASSAULT' IN THE PRESS - DECEMBER 4th 1945

ABSTRACT

The post World War II conjuncture has affected Turkish internal and foreign policies. 1945 was the year that showed signals of transition to the multi-party system for Turkey, a country that wanted to secure a place in the post-war world order. Turkey-Soviet Union relations was shown as the reason behind the abandoning of candid/neutral policies and being articulated in the capitalist system. In internal policies the tension was also asserted as the reason of the rise of anti-communism and the raid of left wing oppositon. It is seen that during the period of war, among the press, Tan newspaper opposed Nazism and followed an anti-fascist policy. Tan newspaper and Sertel's who stood by the democratisation of Turkey, became the target of racists, reactionist and their representatives in the press. On December 4th 1945, the newspaper's printing house was completely destroyed on an assault by a group of university students provoked by the government of the time. The main goal of this study is to show how the press of the time reacted to this assault which put an end to the Tan newspapers' publication. Besides Tan, Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Vatan, Tanin, Tasvir, Yeni Sabah, Son Posta, Son Telegraf and Vakit were the nationally published and distributed newspapers of the time. The 1945 issues of these 11 newspapers have been individually surveyed with qualitative content analysis method. The assault which ended the publication of Tan, was described as "the righteous act of the youth" by the newspapers of the time. The newspapers didn't see the assault as an attack to the press and democracy, as muzzling of an adverse voice and of the poliphony, but they also openly expressed their appreciation and their pride in the dignified and emotional act of the youth.

Keywords: Assault on the Tan newspaper, Sertels, December 4th 1945

* Yrd. Doç. Dr., Gelişim Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İletişim ve Tasarım Bölümü, acar_ayla@yahoo.com

GİRİŞ

1945 yılı dünya tarihinin dönüm noktalarından biridir. Altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı bitmiş; ancak bu kez Soğuk Savaş'ın tohumları atılmaya başlanmıştır. Savaşın yıkıntıları altındaki Avrupa'nın doğusunda sosyalist sistemin egemen olmasına karşın, kendi topraklarında savaşın tahribatını yaşamayan ve atom tekelini elinde bulunduran ABD, savaşın en kârlısıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan konjonktür, Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasını etkilemiştir. İki kutuplu yeni dünya düzeninde kendine yer edinmek isteyen Türkiye için 1945 yılı, çok partili hayata geçişin sinyallerinin verildiği yıldır.

Öte yandan savaş sonrası gerginleşen Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, tarafsız/yan-sız dış politikanın terk edilerek kapitalist sisteme eklemelenmenin ve iç politikada da antikomünizmin artmasının ve sol muhalefetin bastırılmasının gerekçesi olmuştur.

Dönemin basını içinde *Tan* gazetesinin, savaş yılları boyunca Nazizm'e karşı çıkarak antifaşist bir yayın politikası izlediği görülmektedir. Sovyetler Birliği ile temelleri Milli Mücadele döneminde atılan dostluk ilişkisinin sürdürülmesini, demokratikleşme sürecine ivedilikle geçilmesini, siyasi suçların affını ve basın özgürlüğünü isteyen *Tan* ve Serteller, bu talepleriyle siyasi iktidarın, ırkçıların, gericilerin ve onların basındaki temsilcilerinin hedefi olmuştur.

2 Aralık 1945'te *Tasvir* gazetesi "Bu millet kendisine fenalık edenleri hiç bir zaman affetmemiştir. Yakın tarih bu milli intikamın misallerile doludur" derken, 3 Aralık günü Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tan* gazetesinde yer alan 'Kalkın Ey Ehl-i Vatan' başlıklı yazısı bardağı taşıran son damla olmuştur.

4 Aralık'taki saldırının ardından eylemi gerçekleştirenler yerine Sabiha ve Zekeriya Sertel, çeşitli yazıları nedeniyle tutuklanarak yargılanmışlar ve bir yıl hapis cezasına çarptırılmışlardır. Bu karar, dört ay hapis yatmalarının ardından Yargıtay tarafından bozulmuştur. Hürriyet ve demokrasiyi savunan muhalif bir ses oldukları için susturulduklarını söyleyen Serteller savunmalarında, *Tan*'a yönelik saldırının üniversite gençliğine mal edilmesine de karşı çıkmışlardır. Zekeriya Sertel, sıkıyönetim altındaki bir şehirde, polisin gözü önünde ve himayesinde gerçekleştirilen bu saldırının üniversite gençliğine atfedilmesini gençliğe yönelik büyük bir iftira olarak görmektedir. Zekeriya Sertel, "Talebe namı altında matbamızı balyozlarla tahrip edenler gayri mesul bir takım serseriler ve gizli polise mensup kimselerdi" derken; Sabiha Sertel de ellerinde baltalarla, balyozlarla gelen başıbozuk alayın, iktidar partisinin bazı ileri gelenlerinin teşvikiyle *Tan*'a saldırdıklarını belirtmekte ve "Ne yazık ki fikre balyozla hücum lekesi, üniversiteye ve üniversitelilere sürüldü" demektedir (1946: 82-98)¹.

Sabiha Sertel, 'Amerikan emperyalizmine verilen bir taviz' olarak gördüğü saldırıyla Saraçoğlu Hükümeti'nin, muhalif Celal Bayar grubunun ilerici kuvvetlerle işbirliği yapmasını önlemeyi ve memlekette komünistlerle mücadeleye geçildiğini göstererek Amerika'dan yardım almayı amaçladığını belirtmektedir (1987: 314).

4 Aralık 1945 günü dönemin siyasi iktidarı tarafından kışkırtılan² ve sayıları 20 bini bulan üniversite öğrencisinin gazeteye saldırarak matbaasını tahrip etmesi, Türk basınında bir

kırılma noktasıdır. Tefrik Çavdar'a göre *Tan*'ın 1945 yılındaki mücadelesi, Babiâli'de çok sesliliğin son örneğidir (2007: 483).

Bu çalışmanın amacı, dönemin ikinci büyük gazetesinin yayın hayatına son veren bu saldırının basında nasıl yansıtıldığını göstermektir. 'Liberal yaklaşıma göre yasama, yürütme ve yargıyı halk adına denetleyen 'Dördüncü Kuvvet' olarak kabul edilen basın, *Tan* gazetesine yapılan bu saldırıyı basın özgürlüğüne ve demokrasiye yönelik bir saldırı olarak görmüş müdür?' sorusuyla yola çıkılan bu makalenin varsayımı, çoğulcu demokratik bir sisteme geçiş hazırlıklarının yapıldığı o günlerde *Tan*'a yönelik saldırının basın özgürlüğüne yapılmış bir saldırı olarak görüldüğü ve basın organlarında büyük tepki uyandırdığıdır. Makalede, olayla ilgili haberler ve köşe yazılarının içerik analiziyle elde edilen bulguların, bu varsayımları destekleyip desteklemediği değerlendirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Basın

İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında Türkiye'de totaliter rejimlerin etkileri ağır basarken, savaşın sonunda faşizmin yenilgiyle birlikte demokratikleşme havası egemen olmaya başlamıştır. Savaş sonrasında yeni dünya düzeninde demokratik bir siyasal sistemle yer almak zorunlu görülmektedir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1945 yılının 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı töreninde "Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalkıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir" derken (Timur, 2003: 12-17); 1 Kasım 1945'te Meclis'in açılışında ise muhalefet partisinin eksikliğinden açıkça söz etmiştir.³

Savaş yıllarında izlediği dış politikanın sonucu olarak Türkiye, 1945'e 'yalnız' girmesine karşın, yılın sonunda tercihini yapmıştır. 1945'te gerginleşen Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, dışarda bir Sovyet tehlikesi oluştururken, içerde de 'tehlike' arz eden bir sol hareket, başını ABD'nin çektiği kapitalist blok içinde yer almak için iyi bir gerekçedir. Sabiha Sertel, 1945 yılının mart ayında yazdığı 'Boğuluyoruz Hava İsteriz' başlıklı yazısında, hürriyeti boğanların doğmakta olan hürriyeti zincirlemek için "Sağ tehlike var. Sol tehlike var. İçerden tehlike var. Dışardan tehlike var" diyerek yeni bir nağme tutturdıklarını belirtmektedir (*Tan*, 28.03.1945).⁴

Savaş yıllarında basın sıkı bir denetim altındadır. 25 Kasım 1940'ta yürürlüğe giren Sıkıyönetim Kanunu'nun 'gerekli görüldüğünde basına sansür getirebileceği' hükmü uygulanmamışsa da, iç ve dış politikayla ilgili yayımlanmaması istenen konular, talimatlar aracılığıyla bildirilmiştir.⁵ Gazetelerin bu talimatlara uyup uymadıkları yayın öncesinde değil, yayın sonrasında denetlenmiştir (Güvenir, 1991: 210). Resmen sansür olmamasına karşın, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün direktiflerine uymayan gazeteler, Bakanlar Kurulu ya da Sıkıyönetim Komutanlığı kararıyla kapatılmaktadır.⁶

Savaş yıllarında gazetelerin toplam tirajları 100 bini bulmamaktadır. 15-16 bin tirajıyla *Cumhuriyet*, ilk, 10-12 bin tirajla *Tan* ve *Ulus* ikinci sıradadır. Tirajların düşük olmasının temel nedenlerinden biri, basın özgürlüğünün olmaması nedeniyle gazetelerin adeta bir tür 'resmi gazete'ye dönüşmüş olmasıdır. İç politikaya ilişkin fazla haber ve yorum yapılmamaktadır (Çavdar, 1995: 443). İstanbul'da 1940 yılından itibaren uygulanan sıkıyönetim de basını denetim altında tutmaktadır (Koçak, 1986: 511).

Dış politikaya ağırlık veren dönemin gazeteleri iki kampa ayrılmıştır. *Cumhuriyet*, *Tasvir*, *Vakit* gibi gazeteler Almanya yanlısıyken; *Akşam*, *Vatan*, *Tanin* ve *Tan* Müttefiklerden yanadır (Çavdar: 443; Topuz, 1996: 96).⁷ Basında polemiklerin sıkça görüldüğü bu dönemde, köşe yazıları karşılıklı atışmaya dönüşmüştür.

Tan-Yeni Sabah, *Tan-Cumhuriyet* ve *Vatan-Cumhuriyet* arasındaki kavgalara ilişkin mahkemeler büyük yankı uyandırmıştır (Topuz: 97).

Dönemin köşe yazarlarının öne çıkan ortak özelliği, Kemalist ideolojinin savunucusu olmalarıdır. Bazıları gazete sahibi de olan köşe yazarları, aynı zamanda tek parti döneminde milletvekilliği yapmıştır.⁸

Basında Muhalif Bir Ses: *Tan* Gazetesi

İş Bankası tarafından İstanbul’da çıkartılan *Tan* gazetesi, 15 Temmuz 1936’dan itibaren Ahmet Emin Yalman’ın Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketi tarafından yayımlanmıştır⁹ (Kocabaşoğlu, 2001: 233). Gazete ve matbaa, Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Ahmet Emin Yalman ve kardeşi Rifat Yalman tarafından satın alınmıştır. Gazetenin köşe yazarları Burhan Felek, Fikret Adil ve Eşref Şefik’e daha sonra Refi Cevat Ulunay ve Refik Halit de katılır. Sabiha Sertel de ‘Görüşler’ adlı köşesinde yazmaktadır. Ancak Sertel’in yazıları Yalman’ın sansüründen geçmektedir. Sertel’in deyişiyle sağcı, dinci, değişik renkte solculardan oluşan yazı kadrosuyla *Tan*, ‘Babil Kulesi’ gibidir. Sertel ve Dördüncü, bir süre sonra Yalman’la yollarını ayırınca, önce Felek, ardından Ulunay ve Refik Halit, gazeteden ayrılırlar. Sorumluluk Zekeriya Sertel’e geçince, Sabiha Sertel de sürekli yazı vermeye başlar (Sertel, 1977: 209-214; Sertel, 2001: 172). Gazetenin yayın politikasında, Sovyet dostluğu, savaş karşıtlığı, antifaşizm ve tek parti iktidarına karşı gerçek bir demokrasi talebi öne çıkmaktadır.

Savaşın ilk yıllarında Nazizm aleyhine yayınları nedeniyle Alman firmalarının *Tan’a* verdiği reklamlar kesilir. “Basın üzerinde müessir (etkili) olmanın en kestirme yolu ilandır” diyen Zekeriya Sertel, Alman firmalarının hangi gazetelere hangi miktarda ilan vereceğini belirleyen Bayer firmasının, *Tan’ı* ilan vermemekle tehdit ettiğini söylemektedir (Çavdar, 2007: 484-485).

Faşizme ve milliyetçiliğe karşı yazılarıyla gerici basının tepkisini çeken Sabiha Sertel, Basın Yayın Genel Müdürlüğüne üç kez yazmaktan men edilmiştir. 1941 yılı başların ise *Tan* kapatılmış ve ancak Sabiha Sertel’in yazmaması koşuluyla yayımlanmasına izin verilmiştir (Sertel, 1987: 217-245).

Demokrasinin oluşturulması için devlet otoritesinin halktan aldığı kuvvetle, halkın menfaatleri için kullanılması gerektiğine dikkat çeken Sabiha Sertel, bunun aksinin faşizm olduğunu söylemektedir. (*Tan*, 30.03.1945) Sertel, ‘Bir Devir Kapandı’ başlıklı yazısında faşizmi şöyle anlatmaktadır (*Tan*, 09.05.1945):

Faşizm milliyetçiydi, milliyet cübbesine büründü, kendi mali sermayesinin dünya sermayesine tahakkümü için dünya pazarlarını inhisarı altına almağa çalıştı. Faşizm ırkçıydı. Irk külâhını başına geçirdi, geri telâkki ettiği ırklar üzerinde müstemlekeler kurmayı tasarladı. Komünizm düşmanıydı, sosyalizm maskesini yüzüne taktı. Alman işçilerine ebediyen onları ihtiyaçtan

kurtaracağını vaadetti. Yeni bir harbi hazırlamak uğrunda evvela kendi işçilerini aç bıraktı, sonra dünya işçilerini bu esaret çemberinin içine geçirdi.

Serteller, 1945 yılının mayıs ayından itibaren yazılarında artık iç politikaya yer vermektedirler. Basında muhalefet partisinin oluşumuna yönelik tartışmalar başlamıştır. Olağanüstü tedbirleri kaldırmanın zamanının geldiğini belirten Zekeriya Sertel; değişimi bu Meclis'in, bu partinin, bu hükümetin yapamayacağı kanaatindedir. Meclis'in demokratik yolla seçilmediğini, devrimci bir nitelik taşımadığını, demokratik bir sisteme geçmek için gerekenleri yerine getiremeyeceğini belirten Sertel, öncelikle yeni bir Meclis'in oluşturulmasını istemektedir (*Tan*, 12.05.1945; 27.08.1945; 23.11.1945). Sertel, demokrasilerde söz hakkının halkta olduğunu belirttiği 'Yukarıdan Aşağı Değil, Aşağıdan Yukarı' başlıklı yazısında şunları yazmaktadır (*Tan*, 7.11.1945):

Demokratik idarede kuvvet halktadır, hükümet kudretini ondan alır. Yoksa halk, haklarını kullanmak için başta bulunanların müsamaha ve müsadeseine muhtaç değildir. Bu itibarla ilk iş, halkın anayasa ile müeyyit haklarını derhal kayıtsız şartsız kendisine ger vermektir. Memlekette söz, fikir, vicdan, toplanma ve teşkilatlanma hürriyetleri kanunlarla teyit edilmelidir.

Zekeriya Sertel gibi Sabiha Sertel de hızla demokratik kanunların çıkartılmasını, meşru bir muhalefetin oluşmasını istemekte; ancak bugüne kadar bunun aksi bir fikri ve sistemi savunan bir hükümetin bunu başaracağına inanmayarak "Hürriyeti tehdit edenler hürriyet veremezler" demektedir (*Tan*, 04.11.1945; 24.08.1945). Tek parti saltanatını sürdürmek için çıkarılmış kanunların değişmesini isteyen Sabiha Sertel, ciddi ve namuslu bir muhalefetin ilk şartının da halkın menfaatlerini müdafaa etmek olduğu görüşündedir (*Tan*, 06.11.1945; 29.11.1945).

TBMM'de Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tasarısı görüşülürken Zekeriya Sertel, "Dünyada toprak reformunu yapmamış, çiftçi ve köylüsünü üzerinde çalıştığı toprağın sahibi tanımamış medeni memleket kalmamıştır. Türkiye bu reformu yapmakta geç kalmıştır" (*Tan*, 16.05.1945) diyerek, yalnızca toprak vermenin yeterli olmayacağına; çiftçiye tarım aletleri, tohumluk ve kredi sağlanması gerektiğine dikkat çekmektedir (*Tan*, 14.05.1945). Sabiha Sertel, toprağın köylüye borçlandırılarak değil parasız verilmesi ve büyük devlet çiftlikleri oluşturulması gerektiğini belirlerken (*Tan*, 15.05.1945), Zekeriya Sertel de toprağın parçalanarak dağıtılmasının yaratacağı sorunların kooperatifleşmeyle önlenebileceği görüşündedir (*Tan*, 06.06.1945).

Serteller, demokratikleşmenin yolunun basın özgürlüğünden geçtiği fikrini sıkça dile getirmişlerdir. "Demokrasinin istediği halk hakimiyeti, halkın apaçık her şeyi bilmesi ve bu hakikatler karşısında hüküm verebilmesiyle mümkün olur" diyen (*Tan*, 30.6.1945) Sabiha Sertel, 'Hür Olmak İçin Hakikati Bilmek Lazımdır' başlıklı yazısında da şunları dile getirmektedir (*Tan*, 02.07.1945) :

"Demokrasinin en büyük meziyeti, halka haber vermeden halk namına hiçbir harekete cesaret edilmemesidir. (...) Demokrasi efkârı umumiyye (kamuoyuna) dayanır. Efkârı umumiyye ise ancak hakikati öğrenmek, herşeyi bilmek sayesinde teşekkül edebilir. Efkârı umumiyenin teşekkül edemediği, halkın kendisini doğrudan ilgilendiren meseleleri öğrenemediği memleketlerde ise halk idaresinden söz edilemez.

50. maddesine dikkat çeken Zekeriya Sertel de “Bu zihniyet mevcut oldukça Türkiye’de matbuat hürriyetinden bahsetmek mümkün değildir” demekte ve hükümetin “disiplinli hürriyet”ten yana olduğunu belirtmektedir (*Tan*, 26.05.1945; 24.08.1945). Sabiha Sertel ise yargılanmasına yol açan ‘Muvafakatın Feryadı’ başlıklı yazısında, basın kanunları çerçevesinde ağzına kilit takıldığını belirterek “Matbuat Kanunu’nun zincirleri kâfi gelmediği zaman, Matbuat Umum Müdürlüğü’nün bir emirnamesi veya bir telefon muhaberesi bu kilidi sıkmağa kâfi gelirdi” demektedir (*Tan*, 03.09.1945). Sabiha Sertel, ‘Zincirli Hürriyet’ başlıklı yazısında ise Matbuat Kanunu’nun sadece 50. maddesinde değişiklik yapılarak gazete kapatma yetkisinin bakanlar kurulundan alınmasına ilişkin gelişmeler karşısında “Bu, hürriyeti sağ elle verip, sol elle geri almak demektir” diyerek bu kanunun yalnızca maddeleriyle değil, ruhu ve içeriğiyle de hürriyetin kollarını zincirle bağladığını belirtmektedir. Sertel’e göre “Fikir hürriyetini, kanaat hürriyetini, münakaşa hürriyetini kabul eden bir demokraside matbuat cürümleri (suçları) diye ayrıca bir fasıl yoktur” (*Tan*, 07.11.1945).

Zekeriya Sertel de demokrasiye geçmek için her şeyden evvel zihniyetleri değiştirmek, demokratik bir dünya görüşüne sahip olmak gerektiğine dikkat çekmektedir (*Tan*, 11.11.1945).

Tan, demokrasinin gelişmesini istemekte; başta söz, fikir hürriyeti olmak üzere tüm demokratik hakların savunucusu olduğunu duyurmaktadır.¹⁰ Zekeriya Sertel, rejimin demokratik karakterini prensip rafından indirip hayata geçirmek gerektiği düşüncesindedir (*Tan*, 06.11.1945). Liberal demokrasinin, toplumların ihtiyacını karşılamadığını, savaşları önlemeye yetmediğini, bu nedenle Anglo-Sakson devletlerin demokrasilerini genişletme ihtiyacı içinde olduklarını belirten Sabiha Sertel’e göre de “geniş bir demokrasiye geçmek; tarihi, içtimai, iktisadi bir zarurettir” (*Tan*, 29.05.1945). Sabiha Sertel, Nadir Nadi’nin hürriyet anlayışını eleştirdiği ‘Hürriyetten Korkanlar’ başlıklı yazısında da “Hürriyet markasız ve firmasız bütün insanların müşterek malıdır. Onu biz almak için çırpınıyoruz, Nadir Nadi’ler de vermeme için. İkimiz de vazifemizi yapıyoruz” demektedir (*Tan*, 17.06.1945).

Tek parti iktidarına karşı gerçek bir demokrasiyi talep eden *Tan*’ın geniş halk kitlelerinde destek bulması hükümeti ve parti çevrelerini kızdırmaktadır (Sertel, 1987: 285).

Basının *Tan* Gazetesine Yaklaşımı

Tan, yayın hayatına başladığı günlerden itibaren başta *Cumhuriyet* olmak üzere Sabiha Sertel’in deyişiyle “hükümet basını”nın tepkisini üzerine çekmiştir.¹¹ Ancak, Sabiha Sertel’e göre “*Tan* ile hükümet basını arasındaki meydan muharebesi”, 6 Mayıs 1945 tarihli ‘Nihayet Dilimi Kesemedi’ başlıklı yazısıyla başlamıştır. Sertel, 1937 yılında bir Alman kadın gazetecinin, “Goebbels’in size selamı var, eğer bir gün elime geçerse dilini keseceğim” dediğini belirterek, “Goebbels o zamanlar dilimi kesemedi, fakat Ankara Caddesi’ndeki¹² köpeklerini üzerime saldırttı” demektedir. Bu yazı üzerine “Babiâli köpeklerinin kimler olduğunu” soran Basın Birliği Başkanı Hakkı Tarık Us’a cevaben şunları yazmıştır (*Tan*, 31.05.1945):

1933’ten itibaren Ankara Caddesi’ndeki gazetelerle, dergilerle, broşür ve kitaplarla bir faşizm propagandası başlamıştı. Bu propagandacılar faşizmin her taktiğini kullanarak Türk genel efkârını faşist Almanya lehine kazanmak, Türkiye’yi Almanya ile beraber harbe sokmak için çalışmaya başladılar. (...) Bana “Dönme”, “Bolşevik dudusu”, “Vatan haini” diye haykırdılar. (...) Ben gazete sütunlarında, mahkeme salonlarında bana bir köpek gibi saldıran faşistlere

karşı konuştum. Fakat zatâliniz sustunuz. (...) O günlerde neredeydiniz? Ben de bir basın üyesiydim (*Tan*, 26.05.1945). Hakkı Tarık Us, bu memlekette faşizm propagandası yapıldığını, Goebbels'in ideolojisine ajanlık edenler bulunduğunu, bir başkan sıfatıyla herkes gibi bilir ve herkesten evvel bilmesi lazımdır.

Basının *Tan*'a yönelik üslubunda saldırının dozunun giderek arttığı görülmektedir. Gazeteler, *Tan*'ı ve Sertelleri, Moskova ile işbirliği yapmakla ve Sovyet rejimi istemekle suçlamaktadır.

Tasvir başyazarı Ziyad Ebüzziya, *Tan*-Rus işbirliğinin kanıtı olarak Sovyetlerin *Tan*'a kâğıt gönderdiğini iddia etmektedir. Ebüzziya'ya göre "*Tan*, Moskova ile işbirliği yapan, kulağı Moskova'da ağız İstanbul'da bir gazetedir" (*Tasvir*, 15,16,17.10.1945). *Tasvir*, *Tan*'ın Moskova radyosuyla ağız birliği yaptığını yazarken (*Tasvir*, 29.06.1945); *Akşam*'a göre de "Moskova'nın icad ettiği ithamları kullanan Bayan Sabiha'nın istediği sadece komünistliktir" (*Akşam*, 22.11.1945).

Tan'in yazarı Hüseyin Cahit Yalçın da *Tan* ile Moskova radyosunun yayınlarını tarz, şekil, ruh bakımından aynı bulmakta (*Tan*, 21.09.1945), Sabiha Sertel'in demokratlığını ve devrimciliğini Moskova'nın demokratlığı ve devrimciliği olarak görmektedir (*Tan*, 22.11.1945). *Tan*'in, "Şuursuz bir Moskova papağanı" dediği Sabiha Sertel'in ağızındaki demokrasinin Bolşeviklik koktuğunu yazmaktadır (*Tan*, 2,4, 04.09.1945).

Akşam'ın 'Estağfurullah Hiç Aynı Fikirde Değiliz' başlıklı başyazarısında Sabiha Sertel'in Bulgaristan ve Yugoslavya'yı pek beğendiği belirtilerek "Oralardaki kızıl rejimlere ağzının suyu akıyor. Biz bunlardan tiksiniyoruz" denilmektedir (*Akşam*, 11.10.1945).

Vakit gazetesi yazarı Asım Us da Sabiha Sertel'den tiksindiğini şöyle dile getirmektedir (*Vakit*, 03.09.1945) :

"(...) Ayıp yerlerini açıp ortaya çıkıvermiş bir mütereddi (soysuz) tasavvur ediniz; beyaz başörtülü hanım nineler bu çirkin manzarayı nasıl bir çılgınlıkla karşılarlar, nasıl ellerile gözlerini kaparlarsa biz de *Tan* köşesinde bir Sulukule kuran şu kalem şirreti önünde tiksinti duyuyoruz, o utanmıyor biz utanıyoruz."

Asım Us, Sertellerin "Kızıl demokrasi" anlayışına da karşı çıkmaktadır (*Vakit*, 3,4,5.9.1945). Orhan Seyfi Orhon, Sabiha Sertel'in ileri demokrasinin sınıf diktatörlüğü olduğunu belirtmekte (*Tasvir*, 03.09.2013); Peyami Safa ise Sabiha Sertel'in Türkiye'de Bolşevik süngüsüyle kurulmuş Sovyet tipi bir demokrasi için can attığını belirterek şunları yazmaktadır (*Tasvir*, 12.10.1945):

Sovyet tipi demokraside, hele Rusya'daki şeklile, iyi kötü ne parlamento, ne ikinci bir parti, ne tenkit imkânı vardır. Hükümet aleyhine alt çenesini biraz kımıldatan fırına gider. Türk tipi demokraside iyi kötü parlamento, iyi kötü ikinci parti ve yeni partiler kurmak imkânı, iyi kötü bir tenkit hürriyeti, hatta Sertellerin bozguncu yaygalarına aldırılmıyacak kadar geniş bir müsamahayı temsil eden bir basın hürriyeti vardır.

Safa, 'Sovyetlerin Sertellere Aşkı' başlıklı yazısında ise "*Tan* gazetesinin yazıları, Sovyetlerin Türkiye hakkındaki emellerine tıpatıp uymasaydı radyolarında gazetelerinde ve dergilerinde Sertellerin propagandasını yaparlarmıydı? (...) Şimdi içimizde kimleri beslediğimizi bir kere daha düşünelim" demektedir (*Tasvir*, 18.10.1945).

Tan’ın bayrağında ay yıldız değil, orak çekiç olduğunu söyleyen *Tasvir* yazarı Orhan Seyfi Orhon ise “Türkçülük sadece iki şeyle birleşmez. Kozmopolitlikle ve onun (Sabiha Sertel’in) anladığı manada komünistlikle. Yani kendisi gibi olanlarla” demektedir (*Tasvir*, 21.11.1945).

Sabiha Sertel irtica yanlısı dervişe benzetilmektedir. Orhon, “Din propagandası yapan dervişler gibi tekkesini Babıali Caddesine kurmuş, mezhebini gizli gizli etrafa yaymaya çalışmada. Devleti yıkmaya, halkı ayaklandırmaya, ıztırapları, kinleri gıcıklamağa çalışıyor. O dervişlerden daha az müteassıp değil, kendinden olmıyanları kılıçtan geçirmeğe hazırlanıyor” derken (*Tasvir*, 04.09.1945); *Akşam*, ‘Demokrat’ imzalı başyazısında “Yalnızca Türkiye düşmanı Moskof radyosuna ve bir de Sabiha Sertel’e göre Türkiye mürtecidir (gericidir)!” diyerek şunları yazmaktadır: “Hazreti Sabiha, Derviş Vahdeti’nin zihniyet bakımından ta kendisidir. Şeriatçı Derviş Vahdeti, kara irtica uğruna kılıç çekmiş ‘allah allah’ diye etrafına saldırırdı. Bolşevik müridesi Derviş Sabiha, Kızıl din uğruna kaleme sarılmış tepiniyor: Haroşa kızıl ihtilal” (*Akşam*, 18.11.1945).

AMAÇ VE YÖNTEM

Tan gazetesi (1937-1945), kısa yayın hayatına rağmen basın tarihimizde önemli bir yere sahiptir. 4 Aralık 1945 günü, dönemin siyasi iktidarınca kısıktılan üniversite gençliği eliyle gerçekleştirilen saldırıda, gazetesinin matbaası bir daha kullanılmayacak şekilde tahrip edilerek *Tan*’ın yayın hayatına son verilmiştir. Bu saldırı demokrasiye ve basına yönelik bir saldırdır. ‘*Tan* Olayı’ını ve dönemin basınındaki polemikleri ele alan çalışmalardan farklı olarak bu makalenin amacı, ‘bu saldırı karşısında basının nasıl bir duruş sergilediği’ sorusundan yola çıkarak, olayın Türk basınında, basın özgürlüğü çerçevesinde ele alınmadığını ortaya koymaktır.

1945 yılının mayıs ayı, bir yandan İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi, öte yandan da Türkiye’de çok partili yaşama/demokrasiye geçiş sürecinin başlaması açısından önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada mayıs ayı başlangıç alınmıştır. Ancak, faşizme karşı duruşunu verebilmek amacıyla *Tan* gazetesi, Mart ayından itibaren taranmıştır.

Tan gazetesiyle birlikte dönemin ulusal gazeteleri *Cumhuriyet*, *Ulus*, *Akşam*, *Vatan*, *Tanin*, *Tasvir*, *Yeni Sabah*, *Son Posta*, *Son Telgraf* ve *Vakit*’tir. Bu gazetelerin 1945 mayıs-aralık dönemi incelenmiş; ancak Sertellerle polemige girmedikleri görüldüğünden *Ulus*, *Yeni Sabah*, *Son Posta*, *Vatan* ve *Son Telgraf*’ın olayın meydana geldiği 4 Aralık ve sonrasındaki sayıları makalede değerlendirilmiştir.

Tan gazetesinin muhalif duruşunu ve demokrasi anlayışını ortaya koymak amacıyla Sabiha Sertel’in 36, Zekeriya Sertel’in 28 makalesi ile imzasız bir yazı olmak üzere toplam 64 makale incelenmiş; bunlardan Sabiha Sertel’in 18, Zekeriya Sertel’in 12 yazısı ile bir imzasız yazı değerlendirmeye alınmıştır.

‘*Tan* Olayı’ını hazırlayan süreçte *Akşam*’dan dört köşe yazısı bir haber; *Cumhuriyet*’ten üç haber; *Tasvir*’den üç haber, 16 köşe yazısı; *Tanin*’den dört köşe yazısı; *Ulus*’tan bir köşe yazısı; *Vakit*’ten dört köşe yazısı makalede değerlendirilmiştir.

Olayla ilgili ise, gazetelerde yer alan bütün haberler ve makaleler incelenmiş; *Akşam*'dan dört haber ve bir köşe yazısı; *Tasvir*'den beş haber ve altı köşe yazısı; *Cumhuriyet*'ten üç haber ve iki köşe yazısı; *Tanin*'den iki haber ve bir köşe yazısı; *Vakit*'ten üç haber ve üç köşe yazısı; *Son Posta*'dan beş haber ve bir köşe yazısı; *Yeni Sabah*'tan beş haber ve iki köşe yazısı; *Ulus*'tan iki haber ve bir köşe yazısı; *Vatan*'dan dört haber ve iki köşe yazısı; *Son Telgraf*'tan üç haber ve bir köşe yazısı olmak üzere toplam 36 haber ve 19 köşe yazısı değerlendirilmiştir. Olayla ilgili tüm köşe yazıları makaleye dahil edilmiştir. Resmi makamların açıklamaları, olayın yurt içindeki ve dünya basınındaki yankıları ile Türk ve Sovyet makamlarının notalarına ilişkin haberler, rutin haber olduğu ve basının '*Tan* Olayı'na yaklaşımını ortaya koymakta belirleyici olmayacağı için incelenmiş, ancak değerlendirilmemiştir. Makalede tekil tarama yöntemiyle nitel içerik analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Dönemin basını ve önde gelen yazarları için *Tan* gazetesi ve Serteller, Moskova ile işbirliği içindeki 'Kızıllar' ve 'vatan hainleri'dir. Bu nedenle, 4 Aralık 1945 günü *Tan* gazetesinin yayın hayatına son veren saldırıya herhangi bir tepki göstermeyen basın, olayı, "Gençliğin haklı tezahürü" olarak vermiştir. Basın, milli duygulara saldıran *Tan*'a gereken cevabı veren gençliğin, 'vakarlı', 'heyecanlı' bulduğu bu eyleminden duyduğu 'memnuniyeti' ve 'gururu' açıkça dile getirmiştir.

Olayın ardından Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun düzenlediği toplantıda da Başbakan'a Hükümetin mevcut kanunlara dayanarak halkı ve gençliği tahrik eden yayınları neden durdurmadığı sorulmuş ve Tass Ajansı muhabirinin sınır dışı edilmesi istenmiştir (*Tasvir*, 06.12.1945). Olayın ardından basının Tass Ajansını ve Sovyet basınına hedef aldığı görülmektedir.¹³

Gazeteler, manşetten ve tam sayfa, fotoğraflı olarak verdikleri haberi birkaç gün gündemde tutmuş; ancak gerek yurt içindeki gerekse dünya basınındaki yankılarını vermeye devam etmiştir. 6 Aralık tarihli gazetelerde İzmir, Bursa ve Ankara'da gençliğin İstanbul'daki gösteriye kalben katıldıkları bildirilmektedir.

4 Aralık 1945 Öncesindeki Gelişmeler

Demokrat Parti'nin kuruluş hazırlıkları sırasında gündeme gelen ve özgürlük-demokrasi davasında ortak bir cephe kurulması amacıyla Sabiha Sertel'in sorumluluğunu üstlendiği *Görüşler*¹⁴ dergisinin yayımlanmasıyla basında *Tan*'a yönelik saldırı artmıştır.

Zekeriya Sertel'e göre, *Görüşler*'e yapılan saldırı, demokrasi cephesini yıkmayı, demokratik unsurları birbirine düşürmeyi amaçlamaktadır (*Tan*, 2.12.1945).

Derginin yayımlandığı 1 Aralık'ta *Cumhuriyet*, birinci sayfasında *Görüşler*'e ilişkin bir karikatüre yer verirken, hemen yanındaki haberde de "Zekeriya Sertel'in fikirleri Moskova'da takdirle karşılanıyor" denmektedir.

2 Aralık tarihli *Akşam*'da 'Demokrat' imzasıyla yer alan 'Kızıl Yapraklar Açarken' başlıklı başyazıda ise *Görüşler*'e yazacak isimlerden bazılarının çekildiği, Sertellerin yalnız kaldığı şöyle belirtilmektedir:

Aziz bayana göre Cumhuriyet Halk Partisi Abdülhamid'in zulüm, istibdat devrini yaşıyor. (...) Memlekette Abdülhamid devrinin yaşadığı, hürriyet ve adalet olmadığı Bayan Sabiha ile komünist arkadaşlarının diledikleri gibi gazeteler ve mecmualar çıkararak bu zalim hükümete hergün ağız dolusu küfürler savurup serbest dolaşmalarından belli. Bir de Sovyet Rusya cennetine gidin de hürriyeti, saadeti görün.

Yazıda, koyu kızılığın örtecek bir paravana gibi ismi kullanılan Celal Bayar'ın "Ben Kemalist'im, komünist değilim" dediği, Köprülü ve Menderes'in "Bu oyunda sayımız, suyumuz" yok diyerek *Görüşler*'den çekildikleri belirtilerek "Moskova radyosu, Bayan Sabiha ve ötekiler boşuna yırtıyorlar. Bu milletin bünyesi çok demokrattır, fakat komünistliğe elverişli değildir" denmektedir.

Tasvir ise, "Bu millet kendisine fenalık edenleri hiç bir zaman affetmemiştir. Yakın tarih bu milli intikamın misallerile doludur" diyerek vatansız duygularından şüphe etmediği Türk gençliğini, yurt savunmasına çağırmaktadır. 'Kızıl dergi' *Görüşler*'in amacının yalan ve bozgunculuk olduğunun ilk sayısında ortaya çıktığını belirten *Tasvir*, *Tan*'a filen saldırı için provokatif ifadeler kullanmaktadır (*Tasvir*, 02.12.1945):

Artık *Tan* gazetesinde kızıl faşizmin mümessilleri istedikleri kadar hüviyetlerini gizlemek için hakiki demokrasiden, milliyetçi olduklarından bahsedebilirler. Kimseyi inandıramayacaklardır. Cepheler teşekkül ediyor. Karşımıza muhalif namı altında Türk milletine düşman bir grup çıktı, bunlarla uğraşacağız. (...) Bu millet kendisine fenalık edenleri hiç bir zaman affetmemiştir. Yakın tarih bu milli intikamın misallerile doludur.

Tasvir, İzmir'de gençlerin *Görüşler*'in afişlerini yırttığını, bazılarının üzerine de "Komünist mecmuasıdır, okumayın" diye yazdığını; tüm yurttan uyanan nefret halkasının gitgide yayıldığını belirterek; "Gelincik kırmızısı renkte elbise giymiş eli kızıl bayraklı hanımefendi söylediklerinin hepsini pek beğendiğin kızıl demokrasinin anayasasında bol bol bulursun" demektedir (*Tasvir*, 03.12.1945).

3 Aralık 1945'te Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tan*'de yayımlanan 'Kalkın Ey Ehli Vatan' başlıklı yazısı ise 'bardağı taşıran son damla' olmuştur. Yalçın, "Düşman istilası, komünizm propagandası şeklinde içimize sızmaya başlamıştır" diyerek *Görüşler* ve *Yeni Dünya*'nın bu amaçla yayımlandığını şöyle bildirmektedir:

Yeni Dünya'nın ve *Görüşler*'in intişarı (yayını) bu hususta tereddüte artık yer bırakmamıştır. Vaziyet açıktır: Beşinci kol faaliyettedir ve hücumu geçmiştir. (...) Büyük vatansız Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır. Kalkın ey ehl-i vatan. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır.

Görüşler'i açıpta Bayan Sertelin Zincirli Hürriyet makalesini gördüğüm zaman sahifeyi süsleyen bu kıpkızıl demirlerle bize nasıl bir hürriyet hazırlamak istediklerini derhal anladım. (...) Bayanın "Hürriyet her vatandaşın malıdır" demesi safderunları aldatmak içindir. (...) Beşinci kol, varsın memlekette matbuat hürriyeti yok diye feryad etsin. Varsın fikir hürriyeti yok diye şikâyet etsin. Onların ciddiyet ve vekardan uzak, sırf halkı ve hükümeti tahrik için yapılmış yaygaracı ve kavgacı neşriyatına karşı bu vakarlı sükut ve müsamaha hükümet tarafından

verilecek cevapların en güzeli ve en susturucusudur. Bu işde cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır.

Olayın meydana geldiği 4 Aralık günkü gazetelerde saldırılar devam etmektedir. *Tanın*'in 'Beşinci Kol Propagandası' başlıklı imzasız başyazısında hürriyet pehlivanlarının hürriyetin en büyük düşmanları olduğu belirtilmektedir. *Cumhuriyet*'in 'Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attılar' başlıklı haberinde *Görüşler* logosundaki 'G'nin orağa benzediği şöyle öne sürülmektedir (*Cumhuriyet*, 04.12.1945):

Demokrasi isteriz, hürriyet isteriz feryadlarından sonra istenilen demokrasi ile hürriyetin ne olduğu artık iyice meydana çıktı. Bu demokrasi, komünist demokrasisi, bu hürriyet kızıl hürriyettir. (...) Onlar hür ve müstakil Türk vatanındaki demokrasiyi ve hürriyeti beğenmiyorlar. Bu vatani ve milleti Moskovakâri bir rejimin esiri yapmak için demokrasi ve hürriyeti istiyorlar. İstedikleri Sovyet Rusya'dan başka hiç bir yerde tutunamamış bir içtimai akide olan komünistlik de değildir; emperyalist Rus Bolşevikliğidir.

Haberde, İzmir'de vatandaşların *Görüşler* ve *Yeni Dünya*'yı yırtıp attıkları, afişlerini söktükleri bildirilmektedir.

Vakit yazarı Asım Us da *Cumhuriyet* gibi "maskeleri düştü" diyerek şunları yazmaktadır (*Vakit*, 04.12.1945):

Biz komünist değiliz. Biz Bolşevik değiliz. Biz kızıl diktatörlük değil, garp demokrasisi kurulmasını istiyoruz diyenler birdenbire yüzlerindeki maskeyi attılar. (...) Sabiha Sertel çoktan beri komünist propagandası için hazırladığı *Görüşler* dergisinin bütün hazırlıklarını yapmış, fakat derginin kızıl ihtiraslarını örtmek için CHP'den son zamanlarda ayrılmış olan Celal Bayar'ı, Fuat Köprülü'yu, Adnan Menderes'i marka olarak kullanmıştır.

'Bozguncu kızillara karşı milleti uyanıklığa ve birliğe dâvet ediyoruz' başlıklı *Tasvir* imzalı yazı ise Türk milletine ve gençliğine şöyle seslenmektedir (*Tasvir*, 04.12.1945):

Büyük Türk Milleti!

Evlâdlarını Çanakkalede, Sakaryada, memleket, hürriyet ve istiklal uğruna feda eden analar, bu milletin yarınını omuzlarında taşıyacak olan milliyetçi Türk gençliği, topraklarını vatan aşkile seven Türk köylüleri ve ey bu yurdun refahı, bağımsızlığı ve yükselişi için canını, malını vermeğe hazır büyük Türk milletini! (...) Dikkat! Memleket içinde kızıl faşizmin beşinci kolu harekete geçti, gündelik gazetelerile, mecmualarile ortaya atıldılar. Neşriyatla fikirleri hazırlamak, komşu devletlerin başına gelen felaketleri buraya da sirayet ettirmek istiyorlar. Kızıl faşistler başka yerden aldıkları direktifleri tatbik ederek gizli çalışmalarını açığa vurdular. Moskova radyosile işbirliği halinde sizleri zehirlemeğe uğraşıyorlar. (...) Bunlar Türk milletinin bütün mukaddes tanıdığı kıymetleri yıkmak için senelerce uğraşmışlardır. Bunlar Türk büyüklerine, bunlar Türk ahlak ve geleneğine, bunlar Türk ordusuna, bunlar Türk'ün meçhul askerine, bunlar Türk'ün şehidine düşmandırlar.

Tasvir, vatansever gençliği de göreve çağırmaktadır:

(...) Ey Türk gençliği! Vatansever duygularınızdan şüphe etmiyoruz. Sizi uyanık ve müttehit olmaya davet ediyoruz. Bir parti işi değil, bir memleket işile meşgul olacaksınız! Düşüncemiz her nevi zümre ve parti fikrinin üzerinde yurt müdafaası ve memleket davasıdır.

Cepheler teşekkül etti. *Tasvir*, bu memleketin, bu yurdun cephesidir. Etrafımızda Türk basını-

nı, Türk münevverlerini ve Türk milletini bir fikir ve iman halkası halinde toplanmağa davet ediyoruz. Onlara bu sütunlardan sık sık hitap ederek irtibatı tesis ve muhafaza edeceğiz ve bu uğurda memleket düşmanlarını ezinceye kadar mücadeleden geri durmayacağız.

Tasvir, Tevfik Rüştü Aras’ın *Görüşler*’de yer alan yazısına tepki gösteren üniversiteli gençlerin ‘Zavallı Tevfik Rüştü’ başlıklı yazısına da birinci sayfasında yer vermektedir (*Tasvir*, 04.12.1945).

Falih Rıfki Atay, ‘Çirkin Bir Taktika’ başlıklı yazısında “Renkleri, ruhları ve oyunları açığa çıkmıştır. Kızıl anarşi; mülkiyeti, teşebbüs ve çalışma hakkını hırsızlık diye tahrik ediyor” demektedir (*Ulus*, 04.12.1945).

Sabiha Sertel ise olacakları biliyor muşçasına 4 Aralık’ta yayınlanan son yazısının başlığını ‘Gazeteden Değil, Umumi Efkârdan Korkmalıdır’ koymuştur. İstanbul Halk Partisi Reisinin gazetecilerden, muhalif gazetelerle mücadele etmelerini istemesi üzerine şöyle demektedir:

Gazete ancak fikrin mümessilidir. Eğer halk bu fikirleri benimseyorsa, eğer kendi menfaatlerini müdafaa ettiğine inanıyorsa gazeteyi tutar, aksi taktirde hiçbir gazetenin, hiçbir fikrin halkı arkasında sürüklemesine imkân yoktur. (...) Neşriyat eğer halkın arzularını ifade ediyorsa tesir yapar, eğer halkın düşüncesine ve menfaatlerine aykırı ise kendi kendine erir gider. Tatlı vaadlere halk ancak bir zaman için inanır. Mevcut muhalefet gazetelerine veya çıkacak olanlarına karşı partili gazetelerin koparacağı gürültü ve kıyamet, halkı ne aldatmağa ve ne de şaşırtmağa kâfidir. Gazeteden değil, umumi efkârdan korkmalıdır.

Basında *Tan* Matbaası Baskını

Akşam

Akşam, öğle saatlerinde baskı yaptığı için haberi 4 Aralık günü vermiştir. Olayın ardından hazırlanan ilk baskıdaki manşet, “Talebin heyecanı esefle karşılanacak bazı neticeler verdi, *Tan* gazetesinde tahribat yapıldı” şeklindeyken, saldırıdan sonra *Akşam*’a giden gençler manşeti değiştirmişlerdir.¹⁵ İkinci baskıda “Üniversite talebeleri bu sabah tezahüratta bulundular” manşetiyle verilen haberde, gençliğin son günlerde yapılan bazı yersiz ve yabancı propagandaları protesto ettiği bildirilmektedir. Üniversitedeki toplantının ardından yürüyüşe geçen gençlerin vatanperverane şarkılarla gazetenin önüne geldikleri, bir gencin *Tan*’ın tabelasını söküp yere attığı ve hep birlikte İstiklal Marşı söyledikleri belirtilen haber şöyledir:

“Bu arada kalabalık bir grup *Tan* matbaasının arka tarafındaki makina kısmından içeriye girmiş, ellerine geçen eşyayı sokağa atmış, bazı malzemeyi tahribetmiştir. (...) Saat 11’de talebin bir kısmı köprüyü geçmiştir. (...) Köprüyü geçen talebeler Taksim Abidesi önüne kadar gitmişler ve *Tan* matbaasından aldıkları Atatürk ile İnönü’nün büyük resimlerini abidenin üzerine yerleştirdikten sonra abideye bir çelenk koymuşlardır. Taksim meydanında kalabalık pek büyüktü. Bu yüzden tramvaylar durmuştur. Hiçbir hadise olmamıştır.”

5 Aralık tarihli *Akşam*’da yine ‘gençliğin tezahürü’ olarak verilen haberde iki gazete idaresiyle iki kitabevinin tahrip edildiği, *Tan*’ın idarehane ve matbaasının kullanılamayacak hale geldiği; altı dizgi makinesinin, mürettiphane kasalarının, baskı makinesinin, telefonların, radyoların tahrip edildiği, parçalanmış kâğıt bobinlerinin Sirkeci’ye kadar sürüklenerek denize atıldığı bildirilmektedir. *Akşam*, polis tarafından alınan tedbirlere rağmen gençlerin Beyoğlu’na

geçerek *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazetelerinin basıldığı matbaayı da ağır hasara uğrattıklarını, Berrak Kitabevi'nin kepenk ve vitrinini kırarak kitapları yırttıklarını, 'Ne faşistiz ne komünistiz, demokrat vatansızlarız', 'Kahrolsun komünistler, kahrolsun Serteller', 'Yaşasın demokrat Türk ülkesi' yazılı pankartlar taşıdıklarını, kafilenin Beyoğlu dönüşü Çağaloğlu'nda ABC kitabevini de tahrip ettiğini yazmaktadır.

Gazetenin sahibi ve başyazarı Necmeddin Sadak ise 'Türk gençliğinin heyecanlı gösterisine dünya hayran kalmıştır' başlıklı yazısında, üniversite gençliğinin bu müstesna heyecanını, milli varlığı tehlikeye sokan bir cereyana karşı ayaklanma olarak görmektedir. Gençliğin kendisini hedef alan komünist propagandaya karşı haklı isyanını destekleyen Sadak, "Komünist propagandasının memleket aleyhine zehirlemeğe yeltendiği gençlerin bu propaganda aleyhine giriştikleri tezahür karşısında milletin ruhunun sağlamlığı adına derin bir gurur ve güvenlik duymamak bizler için mümkün değildir" demektedir (Akşam, 07.12.1945).

Cumhuriyet

Saldırıyı "Üniversite gençlerinin dünkü nümayişi" olarak manşetten veren *Cumhuriyet*, *Tan* ve *Yeni Dünya* gazeteleri ile *Görüşler* dergisinin matbaalarının ve iki kitabevinin tahrip edildiğini belirtmektedir. "İstanbul Üniversitesi ve diğer yüksek mektep öğrencileri *Tan* ve *Yeni Dünya* gazeteleri ile *Görüşler* mecmuasının neşir sahasında son zamanlarda takib ettikleri hareket tarzını protesto etmek üzere bir nümayiş yapmışlardır" diye verilen haberde, 10-16 bin gencin katıldığı gösterinin Beyazıt Meydanı'ndan başladığı, "İspanya kardeş kavgasını içimizde yaratmak isteyen kızıklar kahrolsunlar" yazılı pankartlar taşıyan ve vekar içinde marşlar söyleyen gençlerin halk tarafından alkışlandığı, mağazaların vitrinlerine ve taşıtlara "Kahrolsun Serteller, kahrolsun komünistler, *Görüşler*'le görüştük" gibi sloganlar yazdıkları; *Yeni Dünya*, *Tan* ve *Görüşler*'in sopalara takılarak yakıldığı bildirilmektedir. İzmir muhabiri de İstanbul'daki kızıl neşriyat yuvalarının tahrip edildiğini haber veren akşam gazetelerinin kapışıldığını aktarmaktadır (*Cumhuriyet*, 05.12.1945)

Türk milletinin, varlığını hedef alan yıkıcı yayınlara karşı çok hassas olduğunu belirten Nadir Nadi ise "Hükümet, umumi siyasetine aykırı yazı basan gazeteleri, geçici olarak yakın zamanlara kadar kapatıyordu. Harb bittikten sonra, demokratik gelişmemizi bir an önce tamamlamak gayesile bu usülden vazgeçildi" diyerek, gençliğin Atatürk inkılaplarına çelme takmak, yabancı bir ideolojinin propagandasını yapmak isteyen sınırlı sayıda, ama azgın bir kesime tepkisini dile getirdiği görüşündedir. Ancak Nadi, olayı üzüntüyle karşıladığını, milli duygulara aykırı da olsa yazıya yumrukla cevap vermeyi doğru bulmadığını da belirterek "Münevver, ağırbaşlı, olgun, hakkını koruyan gençliğin sinirlerine hakim olmasını isteriz" demektedir (*Cumhuriyet*, 06.12.1945). Nadi'ye göre milli birliği korumak duygusundan başka hiç bir amaç gütmeyen bu hareket her yerde takdirle karşılanmıştır (*Cumhuriyet*, 09.12.1945).

Tanin

"Üniversite gençliğinin tezahüratı" manşetinin altında "Yüksek tahsil gençliği dün yaptığı muazzam bir mitingte Kemalizm rejimine bağlılığını teyit etti" denmektedir (*Tanin*, 05.12.1945).

'Kalkın Ey Ehli Vatan' başlıklı yazısıyla saldırıyı başlatan Hüseyin Cahit Yalçın, olayın üzerinden dört gün geçtikten sonra 'Nümayiş Hadisesi' başlıklı yazıyı kaleme almıştır. Yalçın'a göre Moskova radyosunun Türkiye'nin içişlerine karışması nedeniyle Türk milletinin ruhunda ve vicdanında biriken nefret ve isyan hissini, milletin ümidi ve gözbebeği olan gençlik açığa vurmuştur. Bu olayın, "memleket lehinde sulh içinde kazanılmış bir muharebe" olduğunu söyleyen Yalçın, "Bolşevik propagandasının kazandığı bir kale gibi gösterilmek istenen Üniversite, son yaptığı necip (asil) ve yüksek protesto hareketile kendisine leke sürülmesine imkân bırakmamıştır" demektedir. Yalçın, üniversite gençliğinin ve ardından bütün memleketin gösterdiği hassasiyet karşısında memnuniyet duyduğunu dile getirmektedir (*Tanin*, 08.12.1945).

Tasvir

Haber, manşetten "Gençliğin tezahüratı" olarak verilmiştir. Dışardan gelen solcu propagandaların yayılmasına alet olan gazeteler önünde büyük nümayiş yapıldığı belirtilen haberde şöyle denmektedir (*Tasvir*, 05.12.1945):

Bir müddetten beri *Tan*, *Yeni Dünya*, *Gün* ve *Görüşler* mecmua ve gazetelerinin yapmış oldukları neşriyat üzerine bütün memlekette müşahade edilen sınırlılık dün nihayet gençlerin aksülâmeli (reaksiyon) ile patlak vermiş ve İstanbul Üniversitesi gençleri yabancı maksadlara hizmet eden ve memleketi parçalayıcı ve birliği bozucu neşriyat yapmakta olan gazeteleri protesto etmek maksadile miting yapmışlardır.

Cihad Baban, 'Türk Gençliğinin Galeyanı' başlıklı yazısında bu hareketin ortaya koyduğu mânadan iftihar duyduğunu, rejimin kendisinden emin olduğu için Sertellere tahammül gösterdiğini; ancak her gün an'anesine, sevdiklerine ve inançlarına sövülen Türk gençliğinin artık buna tahammül edemediğini belirtmektedir. Baban, *Tan*'ı ve Sertelleri düşman olarak gördüğünü de açıkça yazmaktadır (*Tasvir*, 05.12.1945):

Ne garip tecellidir ki, bu memleketin rejimini değiştirmek, Türkiye'yi Balkan devletlerine veya İran'a çevirmek için gayret gösteren bu bir avuç insanı, bu beğenmedikleri rejim, elindeki bütün vasıtalarla korumağa çalışmış, polisile, itfaiyesile, süngülü askerleriyle ve yığdırılmış kıtalarile düşman da olsa ferdin hukukunu korumak için harekete geçerek galeyan halindeki gençlikle adım adım mücadele etmiş ve onlarla uğraşmıştır.

Baban, Tass Ajansı'nın olayı Sovyet aleyhtarı bir gösteri olarak değerlendirmesine de karşı çıkarak, "Tezahürat Türk gençliğinin eseridir. Fakat Misak-ı Milli hudutları içinde refah ve istikbal için çırpınan ve bütün dünya milletlerine hizmet etmekten başka bir emel gütmeyen bu sulhperver memleketin her ferdi de gençlerin düşünceleri ve duygularile bütünleşmiştir" demektedir. (*Tasvir*, 06.12. 1945). Adli koğuşturmada gençlere hoşgörü gösterilmesini isteyen Baban için 'su testisi su yolunda kırılmış' ve her türlü parti fikrinin üstünde bir millet ve memleket şuuru doğmuştur (*Tasvir*, 05.12.1945).

Peyami Safa ise 'Türk Şuuru Uyanıktır' başlıklı yazısında Türkiye'yi İspanya'ya benzetemeyen Kızılların, Türk şuuru karşısında başarı göstermelerinin imkânsız olduğunu belirterek, "Kızıllar onu morfinlemeğe çalışırken iğnelerini boşa sıktıklarının farkında değiller; zehirlerinin birkaç damlası belki birkaç gafilin damarlarına varıyor; fakat bu millet ve onun gençliği uyanıktır; kendisini uyutmağa çalışanların oyunu önünde bir saniye kendinden geçmemiştir.

Bu şuur en büyük kuvvetimizdir” demektedir (*Tasvir*, 05.12. 1945).

Orhan Seyfi Orhon ise Sertelleri sadece Moskova radyosunun savunduğunu belirterek, “Faşist Türk gençliği demokrat *Tan* gazetesine hücum etmiş! İkisi de aynı derecede yalandır: Ne Türk gençliği faşisttir, ne *Tan* gazetesi demokrat” demektedir. *Tan*’ı memleket düşmanı kızıl propaganda aracı olarak gören Orhon, “Zararlarından başka bir şey yok. Ne dövülen var, ne sövülen. Türk vatanının bu çok hassas günlerinde en kutsal duygularına dokunulan gençler, milli vicdanın teessürünü gösterdiler, o kadar. (...) Meydandaki zararlar telafi edilemez şeyler değildir” görüşündedir (*Tasvir*, 10.12.1945).

Ziyad Ebüzziya, savaş sonrası daha geniş bir demokrasiye varmak için basın hürriyetini sıkın bağların gevşetilmesini fırsat bilen Kızılların memleketi birbirine düşürecek yayınlara başladığını, sadece *Tan*’a bakarak Türkiye Kızılları ile Moskof Kızıllarını birleştiren bağların bütün çıplaklığıyla izlenebileceğini öne sürerken; *Tasvir* imzalı, ‘Türk Milleti Uyanık Ol!’ başlıklı yazıda ise “Memleketten ve milletten evvel kendilerini düşünen ve başkalarına hizmet etmek isteyenlerin karşısına iman ve fikirden kurulmuş yekpare bir cephe ile çık!” denmektedir (*Tasvir*, 06.12.1945).

Ebüzziya, nümayişin Rusya’ya karşı bir eylem olmadığını dünya basınında da belirtildiğini yazmaktadır (*Tasvir*, 10.12.1945).

Ulus

CHP’nin resmi yayın organı *Ulus*’un habere diğer gazetelere göre daha az yer ayırdığı görülmektedir. *Ulus*’un “Dünkü Nümayiş- İstanbul’da iki gazete idarehanesi harap oldu” diyerek manşetten verdiği haberde *Tan*’ın matbaasında geniş çapta tahribat yapıldığı, dizgi ve baskı makinalarının parçalandığı, kâğıt bobinlerinin caddelere atıldığı, ellerinde bayraklar, Atatürk ve İnönü’nün fotoğrafları bulunan öğrencilerin on bini aşan muazzam bir kabile halinde Taksim Abidesi önünde de tezahürlerde bulunduğu bildirilmektedir (*Ulus*, 05.12.1945).

Falih Rıfki Atay da ‘İstanbul’daki Nümayiş’ başlıklı yazısında tahrikin, doğrudan doğruya bozguncu gazeteden geldiğini, bu eylemin milli duygulara yönelik saldırılara karşı heyecanlı bir tepki olduğunu belirtmektedir (*Ulus*, 06.12.1945).

Vatan

Haber, “Yüksek tahsil gençliğinin heyecanı- Komünizm aleyhine büyük bir nümayiş yapıldı” şeklinde manşetten verilmiştir. Haberde binaya giren gençlerin makinaları, mobilyaları, kâğıtları, klişeleri parçalayarak dışarı attığı, kâğıt bobinlerinin denize kadar yerlerde yuvarlandığı bildirilmektedir (*Vatan*, 05.12.1945).

Ahmet Emin Yalman, Türk milletinin birliğini, azmini, heyecanını bütün dünyaya ilan eden Türk gençliğinin hayırlı bir iş yaptığı ve tahrip sorumluluğunun kalabalığa karşı idraksiz kişilere ait olduğu inancındadır (*Vatan*, 08.12.1945). Yalman, yabancılar hesabına kundakçılık yapan gazetelere karşı hassasiyetini dile getiren gençliği haklı bulmakta ve ‘Gençliğin Heyecanlı Tezahürleri’ başlıklı yazısında olayı şöyle değerlendirmektedir (*Vatan*, 05.12.1945):

Dün İstanbul heyecanlı bir gün geçirdi. Üniversite gençleri asil bir coşkunluk içinde toplandılar ve hariçten geldiğine ve memleketin birliğini, bekasını ve istiklalini tehdit ettiğine kani oldukları kundakçı cereyanlara karşı duydukları hassasiyet ve nefreti belirttiler. (...) Komşu memleketleri yabancıların kölesi haline indirmiş olan bir takım kundakçı cereyanlara karşı bu memleketin müsamahası ve tahammülü yoktur. (...) Gençler bir miting yapıp hassasiyetlerini belirtmekte çok haklıydılar. Mitingden sonra kanaatlerince yabancılar hesabına kundakçılık eden gazetelerin önünde nümayişler yapmalarını da mazur görmek caizdir. Fakat mesele orada kalmalıydı.

Yalman, gençliğin hükümete bir telgraf çekerek bu tür gazetelerin yayınının yasaklanmasını ve ellerindeki makinaların satın alınarak memleketin yararına kullanılmasını istemelerinin daha iyi olacağı düşüncesiyle yazısını şöyle sürdürmektedir: “Bu telgrafla gençliğe düşen hassasiyet ve vazife tamamlanmış olurdu, üst tarafı memleketin kanuni kuvvetlerine kalırdı. Kırılan makinalar, memleketin dövizleri kullanılarak hariçten tedarik edilmiştir.”

Vatan, Ankara Üniversitesi’nden gelen telgrafı da okurlarla paylaşmaktadır: “Üniversite gençliğinin kızıl faaliyetlere karşı yaptığı harekete, Ankara Üniversitesi gençleri de aynı heyecan ve samimi duygularla iştirak eder” (*Vatan*, 06.12.1945).

Vakit

“Azıtan tahrikçi yayınlar üzerine üniversite gençliği dün büyük gösteriler yaptı. *Tan* matbaasile komünist dergiler taşlandı” başlığıyla verilen haberin yanı sıra, birinci sayfadaki “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” alt yazılı karikatürde, üzerinde ‘*Görüşler*’ yazan bir mum üflenerek söndürülmektedir. Haberde, gençlerin *Tan* matbaasının kapılarını ve kepenklerini kırıp içeriye girdikleri belirtilerek “Bir kaç dakika içinde *Tan*’ın camlarından eser kalmamış, sınırlara dokunan matbua sokakta yerlere atılmıştı” denmektedir (*Vakit*, 05.12.1945).

Gençliğin, demokrasi adı altında memleketi kızıl diktatörlük getirmek isteyenlerin maksatlarını anladığını belirten Asım Us, “Tahrikler Karşısında Gençliğin Heyecanı” başlıklı yazısında “Türk gençliğini aldatamadılar, gösteriden çıkan mana budur” derken (*Vakit*, 06.12.1945); ‘Moskova Radyosunun Hezeyanı’ başlıklı yazısında da “Kızıl *Tan*lar, Kızıl *Görüşler*, Kızıl *Yeni Dünyalar*, bağımsız Türk milletinin idaresini yarıp ellerinde tutacak Türk gençliğini aldatmamışlardır” demektedir (*Vakit*, 08.12.1945). *Vakit*’e göre gençler, memleket içinde Kızıl tahrikçilik yapan bozguncularla milli hudut dışındaki komünizm hareketini birbirinden ayıramayacak seviyede değildir (*Vakit*, 17.12.1945).

Yeni Sabah

Yeni Sabah’ın manşeti “Üniversite gençliğinin dün yaptığı heyecanlı nümayiş”tir. *Yeni Sabah*, yabancı bir ideolojinin propagandasını yapan bazı gazete ve mecmua idarehaneleriyle birkaç kitapçı dükkânının ciddi surette hasara uğratıldığını; *Tan*, *Yeni Dünya* gazetelerinin matbaa ve binalarının kullanılamaz halde olduğunu, üniversite gençliğinin Kızıl ve komünist cereyanlara duyduğu nefreti sert bir şekilde açıkladığını bildirmektedir (*Yeni Sabah*, 5, 06.12.1945).

Refii Cevat Ulunay’a göre de gençlik duygusunun kamçıladığı bir alay delikanlının yaptığı bir hareket memleketi faşist damgası vurulması için bir sebep olmamalıdır (*Yeni Sabah*,

08.12.1945).

Cemaleddin Saraçoğlu imzalı yazıda ise, “Üniversite gençliğinin nümayişi şu veya bu komşuya karşı değil, içimizde yaşayan ve memleketi içimizden çökertmek tehlikesi ile karşılaştrın birkaç bozguncu yayın vasıtasına idi” denmektedir (*Yeni Sabah*, 08.12.1945).

Son Posta

“Yüksek tahsil gençliği dün büyük bir nümayiş yaptı” manşetiyle verilen haberde “Kızıl propagandayı tel’in ve Kemalizme bağlılıklarını göstermek için dört saat süren bir nümayiş yapan gençler, *Tan* ve *La Türki* matbaalarını tamamen tahrip ettiler” denmektedir (*Son Posta*, 05.12.1945)

Selim Ragıp Emeç de ‘Son Hadise’ başlıklı yazısında “Türk vatanının görenek ve geleneklerinden almadığı, milli bünyemize tamamen yabancı fikirlerle sabit bulunan neşriyatçı bir zümre uluorta herşeye hücum etmeye başlamıştı” diyerek şunları yazmaktadır (*Son Posta*, 05.12.1945) :

(...) Aile lâalettayın herhangi bir yerde karşılaşan bir çiftin iki söz teatisi ile birleşmesi sayılıyordu. (Ver sözünü gir zıfafa; al sözünü çık sokağa) (...) Bütün bu yazı, söz ve hareketlerle bunların istedikleri şimdiye kadar bu memlekete çehresini vermiş olan şeylerin, daha doğrusu herşeyin değişmesi idi. Bu kadar gaddar, bu kadar insafsız ve bu kadar milli olmiyan bir düşüncenin davet etmesi tabii bulunan tepkisi nihayet bu memleketin en selâhiyetli bir fikir kaynağından, üniversiteden çağladı.

Her heyecanlı kitle hareketi gibi bunun da bazı hadiselerle sebep olduğunu görmedik değil. Fakat binlerle ve binlerle insanı en mukaddes inançlarından yaralıyan ve bu batıl davaya karşı çoşa gelen muazzam bir dalganın kıyı ve köşede bazı ufak tefek zararlara sebep olmasının önüne geçmek mümkün olmaz.

Tan matbaasındaki tahribatın maddi bilançosunun abartıldığı görüşünde olan *Son Posta*, matbaadaki zararın 50 bin lirayı aşmayacağını belirterek bu iddiasını şöyle gerekçelendirmektedir (*Son Posta*, 5, 10.12.1945):

Tan matbaası 1936 yılında İş Bankası’ndan toprağı, binası, bütün makineleri, yedek levazımı ve firma hakkı ile 50 bin lirası peşin, mütebakisi sekiz taksitte ödenmek üzere 160 bin liraya satın alınmıştır.

Bu rakam üç ile çarpılarak günün geçer akçesine çevrilirse 480 bin lira tutar. Demek oluyor ki matbaa toprağı ile yok olsaydı, zarar 480 bin lirayı geçmezdi.

Halbuki toprak, bina, muhtelif makineler yerlerinde durmaktadır ve zarar altı dizi makinesinin bozulmasına, bir kısım makinelerin tamire muhtaç hale gelmesine ve cam, çerçeve ile mobilyenin kırılmasına inhisar etmiştir.

Son Telgraf

‘En son telgrafları ve haberleri veren akşam gazetesi’ olarak *Son Telgraf*, saldırıyı “Türk gençliğinin galeyani” olarak 4 Aralık günü manşetten verir. “Komünist tahrikler karşısında yüksek tahsil gençliği, vakarlı galeyani ile solcuları tel’in etti” denilen haberde gençliğin *Tan* matbaası önünde de nümayişler yaptığı, matbaada bazı tahripler olduğu belirtilmektedir. Haber, bir köşe yazısı gibi yorum katılarak şöyle yazılmıştır (*Son Telgraf*, 04.12.1945):

Son günlerde bir kısım solcular, tanınmış komünistler ve solculuğu bir siyasi inanış fikri olarak değil de bir garaz ve kinle C.H. Partisi iktidarına karşı bir bozguncu vasıtası, Kemalist rejim ve ideolojiyi imha vesilesi yaparak harekete geçen kimseler, *Görüşler*, *Yeni Dünya* isimleriyle çıkarmağa başladıkları bir mecmua ve bir gazete ile asil ve vatansever Türk gençliğini, masum Türk halkını zehirlemeğe teşebbüs etmektedirler. Çok şükür ki bu memlekette son rubu asırda yetişmiş olan nesiller, solcuların büyük bir gaflet eseri olarak zannettikleri gibi asla bu nevi oyunlara gelecek cinsten değildir.

(...) Bunlar bizi içimizden yıkmak, Türk bağımsızlığını, Türk hürriyetini, Türk milli vicdanını ortadan kaldırmak ve bu suretle aziz vatani emperyalist ve gizli enternasyonalistlere satmak istemektedirler.

5 Aralık günkü haberde ise tahrip edilen *Tan* ve *Yeni Dünya* gazeteleriyle ABC ve Berrak kitabevinin faaliyetlerine devam edemeyecek hale geldiği belirtilmektedir.

Gazetenin başyazarı Etem İzzet Benice ise olaydan dört gün sonra saldırıyı gündemine almıştır. Olayı milli bünyemize ve rejimimize uymayan yıkıcı yayınlara yönelik bir protesto olarak gören Benice, "Gençlik yalnız kendi duygusunu belirtmekle kalmamış, bütün milletin hissine, şuurun vicdan sesine tercüman olmuştur" demektedir (*Son Telgraf*, 08.12.1945).

TARTIŞMA VE SONUÇ

4 Aralık 1945 günü, dönemin en büyük ikinci gazetesi olan *Tan'a* yönelik saldırı, sadece basına, basın özgürlüğüne değil; demokrasiye yapılmış bir saldırıdır.

4 Aralık 1945'i hazırlayan süreçte basında *Tan'a* yönelik sistemli bir saldırısı söz konusudur. *Tan'a* karşı bir 'cephe' oluşturmuştur. Gazeteler *Tan'ı* ve Sertelleri, Moskova ile işbirliği içinde olan ve Sovyet rejimi isteyen 'Kızılar' olarak suçlamakta ve hedef göstermektedir. *Tanin* ve *Tasvir'in* 'tetiği çeken' gazeteler olarak öne çıktığı görülmektedir. "Bozguncu Kızılara karşı milleti uyanıklığa ve birliğe davet ediyoruz" diyen *Tasvir*, gençliği her türlü parti fikrinin üstünde yurt savunması için harekete geçmeye çağırmakta; *Tanin'de* Hüseyin Cahit Yalçın, "Kalkın ey ehli vatan" diyerek milli duyguları harekete geçirmektedir.

Akşam baskısı yapan *Akşam* ve *Son Telgraf* gazeteleri 4 Aralık günü haberi manşetten vermişlerdir. 4-5 Aralık 1945 tarihli gazeteler, "Gençliğin tezahürü", "Üniversite gençlerinin dünkü nümayişi", "Üniversite gençliğinin tezahüratı", "Gençliğin tezahüratı", "Dünkü Nümayiş", "Yüksek tahsil gençliğinin heyecanı", "Azıtan tahrikçi yayınlar üzerine üniversite gençliği dün büyük gösteriler yaptı", "Üniversite gençliğinin dün yaptığı heyecanlı nümayiş", "Yüksek tahsil gençliği dün büyük bir nümayiş yaptı", "Türk gençliğinin galeyanı" manşetleriyle ortak bir karar almışçasına gençliğin 'haklı' buldukları eylemini öne çıkartmaktadır. Gazeteler, Türk vatani ve Türk inkılabını korumak amacıyla harekete geçmiş olan bu gençler için adaletten anlayış da beklemektedir.

Manşetler gibi köşe yazarlarının görüşleri de ortaktır: Gençliğin eylemi 'vakarlı', 'haklı', 'heyecanlı' ve 'gurur verici'dir. Necmeddin Sadak ve Cihad Baban gençliğin bu eyleminden gurur duyduklarını açıkça yazarlarken; Falih Rıfkı Atay eylemi, gençlerin milli duygularına saldıran bozguncu gazeteye karşı heyecanlı bir tepki olarak görmektedir. Ahmet Emin

Yalman ve Nadir Nadi'ye göre bu eylem, yabancı bir ideolojinin propagandasını yapmak isteyenlere yönelik bir tepkidir. Yalman, asil bir coşkuyla biraraya gelen gençliğin, memleketin birliğini, varlığını ve bağımsızlığını tehdit eden kundakçı cereyanlara karşı duyduğu hassasiyet ve nefreti dile getirdiği görüşündedir. *Tan'*ı düşman olarak gördüğünü açıkça belirtmekten kaçınmayan Cihad Baban'a göre olay sırasında polis, itfaiye ve asker, 'düşman da olsa' ferdin hukukunu korumak için hizmet vermiştir. Etem İzzet Benice ve Orhan Seyfi Orhon, gençliğin milletin duygularına tercüman olduğunu ve milli vicdanın üzüntüsünü dile getirdiğini belirtmektedirler. Refii Cevat Ulunay içinse olay, gençlik heyecanının kamçılacağı bir alay delikanlının yaptığı bir harekettir. Selim Ragıp Emeç, insafsız ve milli olmayan bir düşünceye memleketin en yetkili fikir kaynağından, üniversiteden gelen tepkinin bazı ufak tefek zararlara yol açmasını doğal bulmaktadır. Peyami Safa, Türk milletinin uyanık şuurunun, kendisini uyutmak isteyenlerin oyununa gelmediği kanaatinde. Asım Us'a göre de bu olay, memlekete kızıl diktatörlük getirmek isteyenlerin Türk gençliğini aldatmadığını göstermektedir. Ziyad Ebüzziya ise saldırıyı memleketi birbirine düşürmek isteyenlere verilmiş bir cevap olarak görmektedir.

Faşizmin dünya çapında yenilgiye uğratıldığı, Türkiye'de ise tek partili siyasal yaşamdan çok partili siyasal yaşama geçilme hazırlıklarının yapıldığı 1945 yılında *Tan* ve Serteller, demokratik unsurların güç birliği yapmasını, demokratikleşme sürecinin hızlandırılmasını, basın ve düşünce özgürlüğünü istedikleri için saldırıya uğramışlardır. Savaş yıllarında gide-rek artan toplumsal muhalefetin sesi olmayı amaçlayan *Tan'*ın susturulması, hedeflenen demokrasinin 'güdümlü demokrasi' olduğunun göstergesidir.

Tan olayı, Cumhuriyet tarihimizde basın-iktidar ilişkisini ortaya koyması bakımından da önemlidir. Tek parti iktidarının üniversite gençliği eliyle gerçekleştirdiği saldırıda, Sabiha Sertel'in o günkü tanımlamasıyla 'hükümet basını' ve köşe yazarları, kışkırtıcı bir rol üstlenmiştir. Basında *Tan'a* yönelik saldırının, köşe yazarları aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu gazeteci-yazarların çoğu, tek parti döneminin milletvekilleri ve iktidar partisiyle organik bağları olan kişilerdir. O günün deyişiyle *Tan'*ın 'refik'i yani yoldaşları/arkadaşları olan gazeteler, bu saldırı karşısında 'yoldaş' değil, 'karşı taraf' olarak yer almıştır. Basın, *Tan'*ın yayın hayatına son veren bu saldırıyı, basın özgürlüğüne yönelik bir saldırı olarak görmemiş; 'su testisi su yolunda kırıldı' şeklinde değerlendirmiştir.

SON NOTLAR

1. Serteller, 1950 yılında Paris'e gitmek üzere ülkeden ayrıldılar. Sabiha Sertel 1968 yılında Bakü'de; 1977 yılında ülkesine dönüş izni verilen Zekeriya Sertel ise 1980 yılında Paris'te yaşamını yitirdi.

2. Alpay Kabacalı, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun İstanbul parti örgütüne verdiği emirle *Tan* matbaasının yerle bir edildiğini yazmaktadır (1992:104). Zekeriya Sertel de anılarında, saldırının İnönü'nün bilgisi içinde Başbakan Saraçoğlu'nun emriyle polis tarafından düzenlendiğini ifade etmektedir (1977: 260). Tefik Çavdar, Halk Partisi'nin İstanbul örgütünün eylemi planladığını, İstanbul'da tüm öğrenci yurtlarının partili üyelerce ziyaret edildiğini belirtirken (2007: 547); Hıfzı Topuz, solcu basını yok etmek için düzenlenen bu eylemde CHP'nin İl Başkanı Alaettin Tiridoğlu'nun gençleri örgütlediğini söylemektedir (1996: 98; *Cumhuriyet*, 04.12.1995).

3. Bu gelişmeler çerçevesinde Çiftçi Topraklandırma Kanunu tasarısının görüşüldüğü günlerde Meclis'e daha sonra "Dörtlü Takrir" olarak anılacak bir önerge veren Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat

Köprülü tarafından Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kurulmuştur.

4. Yalçın Küçük'e göre de Sovyetler Birliği'nin Boğazlarda üs ve toprak talebi bir 'masal' gibi uydurulmuştur. Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin kurtuluşunu, güçlü kapitalist ülkelere bağlanmakta bulan egemen sınıf, yüzünü ABD ve İngiltere'ye dönmüştür. Gerek Almanya gerekse İngiltere'nin sürekli olarak Sovyetler Birliği'ne Boğazlarda üs istemesini önermelerine karşın Sovyetlerin bu önerileri ciddiye almayıp Türkiye ile güvenli dostluk ilişkileri içinde olmayı önemseydiğini; buna karşın Dışişlerinin, 'üs ve toprak talebi masalıyla Batı'ya yanaşıldığını, içte antikomünizmin körüklendiğini ve bu konuda da basından gereken desteğin alındığını belirten Küçük, *Tan* matbaasına yönelik saldırıyı, bu 'masal'ın bir parçası olarak değerlendirmektedir (1978: 211-230).

5. Hükümetin o günlerde gazeteler üzerindeki baskısını gazeteci Hasan Pulur, 4 Ekim 2004 tarihli *Milliyet* gazetesinde şöyle aktarmaktadır: (...) Gazeteler Sovyet Rusya hakkında ileri geri birşeyler yazıyor, Sovyetler de nota verip şikayet ediyor. Hükümet derhal gazetelerin kulağını büküyor: "Yeter, Sovyet radyosu Türkiye hakkındaki yayını kesti, siz de kesin!" Aradan bir süre geçiyor, bu defa savaş suçlularının yargılandığı Uluslararası Nürnberg Davası'nda Nazi Almanya'nın Dışişleri Bakanı Ribbentrop, savunmasında Sovyetlerle yaptıkları gizli anlaşmayı açıklıyor; bu açıklamaya göre Boğazlar Ruslara veriliyor. Hükümetten gazetecilere emir uçuruluyor: "Sovyet Rusya aleyhinde yayın yapılmaması için yaptığımız uyarıyı bir hafta geri aldık, ne yazarsanız yazın!" (Özgen, 2004: 27). Gazeteci Metin Toker ise baskıları şöyle anlatmaktadır: "1943 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde çalışmaya başlamıştım. Yazı işleri müdür yardımcısı Ahmet İhsan'dı. Onun arkasındaki dolapta bir dosya kilitli dururdu. Dosya, yasak kararlarının dosyasıydı. Gün geçmezdi ki Birinci Şube'den bir memur gelip bir yasak kararını getirsin ve dosyayı şifirsin. Sonradan dosyayı gözden geçirmek fırsatını bulmuşumdur. Neler yoktu ki. Hangi haberin kaçınıcı sayfada kaç sütun üzerine hangi puntolu harflerle gösterilmek gerektiğinden, hava durumunun yazılmaması emrine kadar gazeteye gelen emirler arasında bazen nasıl yorumlar yapılması gerektiği de bildiriliyordu." (Toker, 1970: 24) Toker, hükümete gazete kapatma yetkisi veren Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi içinse, "Orkestra şefinin istemediği bir ses korodan çıktı mı, bu değnek akortsuz sesin kafasına iniyordu" demektedir (1970: 32)

6. 1939-1945 yılları arasında gazete ve dergilerin sıkça kapatıldığı görülmektedir. Bu dönemde *Cumhuriyet* 5 defa toplam 5 ay 9 gün; *Tan* 7 defa toplam 2 ay 13 gün (12 Ağustos 1944'ten itibaren süresiz), *Vatan* 9 defa toplam 7,5 ay 9 gün (30 Eylül 1944'ten itibaren süresiz); *Tasvirî Efkar*, 8 defa toplam 3 ay (30 Eylül 1944'ten itibaren süresiz); *Vakit* 2 defa toplam 12 gün; *Yeni Sabah* 3 defa toplam 6 gün, *Son Posta* 4 defa toplam 11 gün kapatılmıştır (Güvenir, 1991: 120-123; Koçak, 1986: 513).

7. 1944 yılına ait Amerikan istihbarat belgelerinde Nazi yanlısı Türk gazetecilere ilişkin bilgilerin yer aldığı görülmektedir (Bali, *Toplumsal Tarih*, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Nazilerin Türk Basınına Etkileme Çalışmaları", S. 152, Ağustos 2006, s. 26-30).

8. İngiliz araştırmacı Frederick Frey, milletvekili gazetecileri 'resmi ideolojinin propagandacıları olarak nitelendirmektedir (Gürkan, 1998: 79-80; 462-463). Dönemin gazetecilerinden Falih Rıfkı Atay, Asım Us, Hüseyin Cahit Yalçın, Ethem İzzet Benice tek parti döneminin milletvekilleridir.

9. Ahmet Emin Yalman, ilk sayıyı 1 Ağustos 1936'da çıkardıklarını söylemektedir (1970: 225, 3. Cilt).

10. 'Biz Ne Dedik, Onlar Ne Dediler' başlığıyla 6 Kasım 1945 tarihli gazetenin birinci sayfasında yer alan yazı şöyledir:

-Biz demokrasinin gelişmesi için herşeyden evvel demokratik hakları reddeden kanunların değişmesini istedik.

Hele şunları bakın memleket kanunlarını beğenmiyorlar dediler.

-Demokrasi tek partiyle olmaz, bize partiler lazım dedik. Milli birliği bozmak istiyor diye bağırıldılar.

-Söz ve fikir hürriyetini müdafaa ettik. Bizde kâfi derecede hürriyet var, siz başka birşey istiyorsunuz diye hücum ettiler. Sözü'n kısası ne söyledikse hep hücumu uğradık. Şimdi bütün iddialarımızı onlar benimsiyorlar.

Bu defa da biz;

-Bütün bu değişiklikleri bu meclis, bu hükümet yapamaz diyoruz. Onlar yine aynı hücumu tekrar ediyorlar. Serteller memlekette anarşi istiyorlar.

-Hayır, sadece hakiki demokrasi istiyoruz. Bütün kusurumuz hadiselerin ve zamanın seyrini herkesten evvel görüp işaret etmekten ibarettir.

11. 1937 yılının ekim ayında Göbbels'in bir nutku üzerine yazdığı yazıda demokrasi düşmanlarının teşhirini isteyen Sabiha Sertel'e *Cumhuriyet*'te Yunus Nadi, 'Bir Nutuk Üzerinde Kopartılan Lüzumsuz Gürültüler' başlıklı yazısıyla cevap verir. Ekim ayı boyunca süren polemiklerde *Cumhuriyet*, Sabiha Sertel'e "Bolşevik Dudu", "Eli maşalı çingene" diyerek saldırır (Karaca, 1998: 11-139).

12. İstanbul Vilayet Binası'nın önünden Sirkeci'ye inen, *Tan* gazetesinin ve matbaasının bulunduğu cadde.

13. Tass Ajansı tezvire hazırlanıyor (*Cumhuriyet*, 05.12.1945), Rus Ajansının yaptığı tahrik ve tezvirlere (*Cumhuriyet*, 07.12.1945), Haberleşme Hürriyeti ve Bir Zihniyet (*Cumhuriyet*, 09.12.1945), Tass muhabiri tarafından çekilen telgraf (*Ulus*, 05.12.1945), Tass Ajansı muhabirinin tahrikçiliği (*Tasvir*, 06.12.1945), Talebe nümayişi ve Tass Ajansı (*Tasvir*, 06.12.1945), Moskova radyosunun yaptığı hezeyanlar (*Tasvir*, 07.12.1945), Pravda, İstanbul'daki talebe nümayişlerini tenkid ediyor (*Tasvir*, 10.12.1945), Moskova radyosunun hezeyanları (*Vatan*, 07.12.1945), Pravda'nın iftiralarla dolu bir yazısı (*Vakit* 10.12.1945), Tass mugalata ve tezvire başlamasını (*Yeni Sabah*, 06.12.1945), Tass'dan sonra Moskova Radyosu (*Yeni Sabah*, 08.12.1945), Moskova radyosunun dün geceki hezeyanı (*Yeni Sabah*, 07.12.1945), Ne Moskova ne Tass tahrif ve tezvirden başka bir şey kazanamaz (*Son Telgraf*, 08.12.1945), Pravda nümayişleri şiddetle tenkit ediyor ve Sovyet aleyhtarı olarak vasıflandırıyor (*Son Posta*, 10.12.1945), Moskova radyosu hakkımızdaki iftiralı neşriyate devam ediyor (*Son Posta*, 10.12.1945), Geçen haftaki nümayiş dolayısıyla Türkiye Sovyet Rusya münasebetleri (*Akşam*, 11.12.1945). Moskova radyosunun yalanları (*Tanin*, 07.12.1945).

14. 29 Kasım 1945 günü *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan ilanda 'Türkiye'nin ilk siyasi gazetesi' olarak *Görüşler*'in duyurusu şöyle yapılmaktadır: "Memleket ve dünya hadiselerinin hakiki mânasını anlamak, memlekette ve dünyadaki yeni hareketleri ve yeni cereyanları takib edebilmek için muhtaç olduğumuz ilk siyasi mecmuadır. Memleketin iç ve dış siyasi meselelerinde en selâhiyetli kalemlerini toplayan *Görüşler* neşir hayatımızda yeni bir hâdise olacaktır. *Görüşler*, bütün hâdiseleri taze ve yeni bir görüşle tahlil edecek ve sizin için yeni ufuklar açacaktır." Derginin yazarları arasında şu isimler sayılmaktadır: Celal Bayar, Tefik Rüştü Aras, Fuad Köprülü, Cami Baykurt, M. Zekeriyâ Sertel, Mehmed Ali Aybar, Sabahaddin Ali, Niyazi Berkes, Behice Boran, Esad Adil Müstecablıoğlu.

15. 5 Aralık 1945 tarihli *Ulus*, *Son Telgraf*, *Vatan* ve *Vakit*; *Tan* matbaasını tahrip eden gençlerin *Akşam* gazetesine giderek bir açıklama yaptıklarını ve "Talebenin heyecanı esefle karşılanacak bazı neticeler verdi" başlığıni değiştirttiklerini yazmaktadır.

KAYNAKLAR

Akşam. Mayıs-Aralık 1945

Bali, R. (2006, Ağustos). "II. Dünya Savaşı Yıllarında Nazilerin Türk Basınıni Etkileme Çalışmaları", *Toplumsal Tarih*, 152, 26-30

Cumhuriyet. May-December 1945; 04.12.1945

Çavdar, T. (1995). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İmge Kitabevi

Çavdar, T. (2007). *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İstanbul:İmge Kitabevi

Gürkan, N. (1998) *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul: İletişim Yayınları

Güvenir, O.M. (1991). *2. Dünya Savaşında Türk Basını*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları

Kabacalı, A. (1994). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, İstanbul: Altın Kitaplar

- Karaca, E. (1998). *Türk Basınında Kalem Kavgaaları*, İstanbul: Gendaş
- Kocabaşoğlu, U. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Koçak, C. (1986). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İstanbul: Yurt Yayınları
- Koçak, C. (2011). *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Küçük, Y. (1978). *Türkiye Üzerine Tezler (1908-1978)*, İstanbul: Tekin Yayınevi
- Özgen, M. (2004). *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- Sertel, S. (1987). *Roman Gibi*, İstanbul: Belge Yayınları
- Sertel, S. Sertel, Z. (1946). *Davamız ve Müdafamız*, İstanbul: F-K Basımevi
- Sertel, Y. (2001). *Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı*, İstanbul: Belge Yayınları
- Sertel, Y. (2002). *Susmayan Adam*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları
- Sertel, Z. (1977). *Hatırladıklarım*, İstanbul: Gözlem Yayınları
- Son Posta*. December-1945
- Son Telgraf*. December-1945
- Takvim*. May-December 1945
- Tan*. March-December 1945
- Tasvir*. May-December 1945
- Timur, T. (2003). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul: İmge Kitabevi
- Toker, T. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul: Milliyet Yayınları
- Topuz, H. (1996). *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Ulus*. December 1945
- Vatan*. December 1945
- Vakit*. May-December 1945
- Yalman, A.E. (1970). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, İstanbul: Rey Yayınları
- Yeni Sabah*. December 1945